

УДК 027.53(477.61)

Ольга Лук'яненко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри книгознавства,
документознавства і бібліотечно-інформаційної діяльності
Луганської державної академії культури і мистецтв

Сторінки історії Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. М. Горького

У статті висвітлено історичний шлях Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. М. Горького від часів зародження, у важкі роки громадянської і Великої Вітчизняної воєн, перших п'ятирічок; визначено її роль у формуванні бібліотечної мережі та культурологічного простору Луганщини.

Ключові слова: бібліотечне краєзнавство, історія бібліотеки, бібліотечна мережа, культурна революція, політосвіта, п'ятирічний план, Центральна округова бібліотека, методичний центр, форми та методи роботи, дитячий відділ.

Історія книгозбірні, висвітлення нових сторінок якої є метою пропонованої публікації, сягає корінням у далеке дореволюційне минуле. У 1897 році було відкрито безплатну земську народну бібліотеку-читальню, яка на той час не мала навіть свого постійного приміщення. У 1919 році колишню земську бібліотеку перетворено в Центральну Радянську бібліотеку міста Луганська Луганського повіту, що входив до складу Донецької губернії. Через чотири роки установа набула статусу Центральної округової бібліотеки (ЦОБ), у якій працювало вісім співробітників. З того часу ЦОБ виконує функції округового методичного центру для бібліотек Луганська та 25 бібліотек округу. На її базі проводять різноманітні наради, семінари для працівників бібліотек міста, райбудинків (районних будинків), сільбудів (селянських будинків), хат-читалень; працюють курси підвищення кваліфікації для директорів та бібліотекарів.

Порівнюємо перші звіти бібліотеки за місяць роботи у 1922 році (вересень) та місяць роботи у 1923 році (лютий). Загальна кількість відвідувачів у 1922 році становила 1937 осіб, у 1923 році — 3583, з них: робітників — 167/274, службовців — 674/877, дітей — 495/1236, учнів — 294/793, червоноармійців — 32/97, домогосподарок — 295/306.

Видано 2045/3875 томів, з них: белетристики — 842/1462 книги, дитячої літератури — 523/1292, наукової літератури — 274/1121. Зал-читальню у вересні 1922 року відвідали 1789 осіб.

Укомплектовано та видано 10 пересувних бібліотек, відреставровано 243 книги. У лютому 1923 року зал-читальню відвідали 2724 читачі. З цього ж звіту дізнаємося, що для дітей 18 лютого було організовано літературний ранок, присвячений пам'яті Ч. Дікенса. Активно проводилась й організаційно-методична робота. Починаючи з лютого, двічі на тиждень бібліотекарі міста і слухачі педкурсів відвідували заняття з бібліотекознавства. До 1 березня було прочитано лекції на теми: "Історія книги і бібліотек", "Значення бібліотеки як культурного центру", "Комплектування бібліотек різних типів" [4, с. 14].

Як бачимо, тільки за один рік діяльності книгозбірні показники її роботи значно покращились, популярність серед жителів міста також зросла. Ось, наприклад, дані Центральної округової бібліотеки вже за I квартал 1924 року [5]. Усього вона нараховувала 9590 постійних читачів, яким було видано 15 804 книги, з них дитячої літератури — 5090. У відомостях наведені цифри обліку відвідувачів бібліотеки

за родом занять: робітники — 854, службовці — 3106, червоноармійці — 18, робітники навчальної праці — 680, учні — 8006, інші — 2351.

Як видно з цих матеріалів, інтерес луганчан до книги був досить високим, а кількісні показники відвідування бібліотеки значно зросли у порівнянні з минулими роками.

У той же час діяльність самої ЦОБ постійно контролювали керівні органи, з актів перевірок та оглядів збереглися деякі статистичні показники використання фондів. Згідно з актом № 1 від 1 липня 1925 року, проведена перевірка книжкового майна з'ясувала: передплатникам у 1920—1921 роках було видано 582 книги, у 1922 — 277 книг, у 1923 — 222 книги, у 1924 — 102 книги. При перевезенні та у зв'язку з неповерненням читачами зникло 1830 книг. На час перевірки загальний бібліотечний фонд становив 15 312 видань. Акт підписаний завідувачем ЦОБ (Семененко), завідувачем кабінету Округової політосвіти (Лев), службовцем ЦОБ (Куренєва). У документі є приписка про те, що "...робота з обліку книг зроблена позитивна... завдяки посидючості працівників ЦОБ і завдяки допомозі друзів бібліотеки" [5, с. 2]. Хто ж вони такі — друзі бібліотеки? Насамперед це були школярі, молоді робітники, а з 1927/1928 навчального року при ЦОБ уже працювала бібліотечна рада, до складу якої входили представники Луганської міської ради, комсомольської та громадських організацій, читачі. Повноваження цього органу були досить суттєві, він висвітлював роботу Центральної бібліотеки на різного роду зібраннях установ, з яких делеговані члени бібліотечної ради, на загальних зборах читачів, на засіданнях секції освіти, президії міської ради.

ЦОБ планувала роботу поквартально, включаючи різні її напрями. Наприклад, у плані бібліотеки на жовтень, листопад, грудень 1928 року — як культурно-освітня, так і організаційно-методична робота. Її співробітники готували книжкові виставки за такими темами: "Диктатура пролетаріату і Жовтнева революція", "Вождю Жовтня", "На шляхах до Жовтня", "Жовтень і громадянська війна", "Жовтнева революція і партія", "Жовтнева революція і класи", "Армія і фронт у 1917 році", "Пролетарка і Жовтень", "Молодість і Жовтень", "Жовтень і національне питання", "Жовтень і оборона СРСР", "До всесвітнього Жовтня", "Країни соціалізму", "Жовтень і громадянська війна в художній літературі", "Діти і громадянська війна".

На 28 жовтня було заплановано методичну нараду для завідувачів пересувних пунктів з порядком денним: 1. Доповідь про своїх робітників пересувок № 3, 14; 2. Форми обліку роботи на пересувних пунктах.

Наприкінці листопада було організовано пересувні пункти на зимовий період у селищі Олександрівському, містечку "Ж. Р." ("Жовтневої революції"), Кам'яному Броді, а також проведено вечір робітничої критики для читачів Луганська.

Окремо сплановано методичну роботу з сільськими бібліотеками, якою передбачалось: "Розіслати форми десятикової класифікації всім сільським бібліотекам і хатам-читальням; закупити літературу до Жовтня і розіслати не пізніше 2.12; укомплектувати бібліотеку для всіх сільських бібліотек і хат-читалень з літератури, закупленої в Харкові; викликати для інструктажу завідувачів районних бібліотек Дмитрівського, Станично-Луганського, Петровського районів; обстежити Ровеньківську бібліотеку" [6, с. 20].

Цікаво, що працівники бібліотеки скомплектували окремий книжковий фонд для малописьменних читачів. Цей факт підкреслює ширшу зацікавленість бібліотекарів у залученні до культури читання навіть неписьменних чи малописьменних луганчан. Часто застосовували так званий метод зближення з бібліотекою, для чого організували екскурсії в книгозбірню, бесіди в читальному залі на різноманітні теми. Дуже популярним був метод "просування книг в масі", коли бібліотекарі робили книгоношами, обслуговували різні компанії (перевибори рад, святкування "червоних" дат календаря та ін.). Зберігся звіт Центральної округової бібліотеки про роботу за період з 1.10.1928 до 1.10.1929 року, а також сплановане фінансування бібліотеки та її філій на 1929—1930 роки. Воно становило 17 236 карбованців, що на 2522 більше, ніж у попередньому році, за рахунок збільшення кількості тарифних ставок. Далі зазначено суми, витрачені на поповнення навчальної частини (786 карбованців) та соціальні витрати (633 карбованці), що виникли у зв'язку з відкриттям філії у Луговиновському селищі.

У цьому ж звіті знаходимо дані про кількість читачів, які обслуговувались на абонементі ЦОБ — 3172 особи, у філії — 325, на пересувних пунктах — 1355. Наведена статистика складу читачів за соціальним станом: робітники — 33%, учні та студенти — 52%, службовці — 14%, домогосподарки — 0,6%, торговельники — 0,4%. Таким чином, третина читачів — це робітники, залучені до читання завдяки активній роботі працівників бібліотеки.

ЦОБ проводила велику роботу з обслуговування населення за допомогою пересувних бібліотек. Наприкінці 1929 року в Луганську та на його околицях функціонувало вже 26 бібліотек-пересувок, 12 з них обслуговували школи-лікнепи, 14 — військомат, Будинок демобілізованих червоноармійців, пожежну команду, нічний санаторій, лікарню тощо. Фонд бібліотек-пересувок становив 2300 книг. Іноді створювали разові бібліотеки-пересувки для обслуговування семінарів, нарад, курсів підготовки і перепідготовки за заявою округової інспекції політичної освіти. Для прикладу наведемо заяву інспектора Олійник від 25 листопада 1929 року про виділення пересувної бібліотеки для курсів організаторів-колективістів при сільськогосподарському інституті.

Діяльність ЦОБ припала до душі луганчанам, бібліотека дійсно стала центром культурного спілкування й політичної освіти читачів. Співробітники книгозбірні періодично проводили різноманітні громадські заходи з метою покращення матеріального стану бібліотеки. Зберігся один дивовижний документ, датований 6 лютого 1923 року. Це звернення невідомого шанувальника Центральної бібліотеки до читачів перед вечірньою виставою. Наведемо його далі дослівно мовою оригіналу.

"ОБРАЩЕНИЕ

Вы все знаете, что сегодняшний вечер сказка-спектакль ставится в пользу центральной библиотеки.

Многие из вас знают, что такое библиотека, но не многие знают, какое значение она имеет в нашем человеческом обществе.

Всем известно, что в библиотеках хранятся книги, но что в книгах, не всякому известно. Как мы жили, если бы человеческий ум не изобрёл печатный станок, если бы человек не изобрёл книги? Мы жили бы с вами, как дикари какого-нибудь австралийского острова. Поколение сменяло бы поколение, и каждое новое поколение одно и то же дело начинало бы снова, весь тот опыт, все те знания, которые путём усиленного и умственного труда добывались человеком, гибли бы и глохли вместе с его смертью.

Таким образом, книга заключает весь тот опыт, все те знания, которые человечество выработало и познавало веками, тысячелетиями.

Таким образом, библиотека не является простым складом, а является источником знаний, местом колоссального опыта всего человечества. Из библиотеки тянутся нити по всем отраслям народного просвещения и образования, в клубы, на курсы, в школу. Библиотека невидимыми путями связывает нас с людьми, жившими несколько тысяч лет назад. Библиотека знает, что делалось на земле десятки тысяч лет тому назад! Библиотека всё знает, всё видит. Поэтому от вас зависит... чтобы те колоссальные богатства библиотеки в виде знаний и опыта были использованы вами до максимума. Для этого нужно очень и очень немного: посещать библиотеку и возможно чаще.

Сейчас библиотека нуждается в капитальном ремонте, так (как) в продолжении почти 15 лет своевременно не ремонтировалась, книги изнашивались, некоторые совсем исчезли, другие зачитаны, задержаны читателями...

Но мы надеемся, товарищи, что при вашем участии, при вашей поддержке, как материальной, так и моральной, мы опять поставим на ноги библиотеку, и она превратится в могучий источник знаний и будет светить ярким факелом на фоне человеческой жизни. Библиотека Центральная является единственной на весь уезд, и её надо во что бы то ни стало поддержать, как материально, так и морально. Все на помощь библиотеке!" [4, с. 4].

Збережений лист-звертання вражає почуттям глибокого шанування й поваги до бібліотеки та її працівників, свідчить про розуміння значення цього культурно-освітнього осередку.

За деякими документальними свідченнями ми можемо скласти уявлення про планомірність, систематичність, структуру діяльності Центральної округової бібліотеки, що активно розвивала такі форми роботи, як видача книг, проведення революційних святкувань, виставки книг, складання рекомендаційних списків для читання, робота пересувних бібліотечних пунктів.

Яка ж література користувалася найбільшим попитом у луганчан у 1929 році? За цей рік ЦОБ видано 69 552 книги, середня видача в день — 300 книг. На першому місці — російська белетристика (38%), на другому — українська (26%), на третьому — наукова література (24%), далі йде дитяча література (12%).

Є дані окремо щодо наукової літератури: перше місце посідають точні науки (5,5%), друге — суспільні (4,3%), третє — прикладні (3,7%).

Як зазначено у звіті, бібліотека проводила анкетування для вивчення інтересів читачів, читацького попиту на наявну літературу. Любителі російської белетристики найчастіше називали такі імена: Б. Горбатов ("Осередок"), Платошкін ("В дорозі"), В. Ставський ("Станиця"), С. Семенов ("Наталя Таркова"), Гурвич ("Крізь стрій"), М. Богданов ("Перша дівчина"). Відзначено зростаючий інтерес до сучасної про-

летарської книги. Серед багатьох її авторів — П. Панч ("Голубі ешелони"), І. Ле ("Роман міжгір'я"), Л. Первомайський ("Пляма на сонці"), Лісовий ("Микола Ярема") [2, с. 54—61].

Стан бібліотеки систематично контролювався; при плануванні бюджетних коштів на черговий рік та п'ятирічку цілеспрямовано збільшувалась сума на поповнення бібліотечного фонду, про що знаходимо інформацію в "П'ятирічному плані розвитку освітніх установ місцевого бюджету Луганської округи" у розділі "Загальні міроприємства політосвіти":

"Центральна Округова бібліотека.

1. В умовах м. Луганська Центральна бібліотека має величезне значення як певний культурний осередок. Треба зазначити, що становище бібліотеки не зовсім відповідає сучасним вимогам читачів через відсутність помешкання та недостатню наявність сучасної радянської літератури.

При складанні кошторису ми головну увагу звернули на постачання бібліотек книжками, для чого асигнування збільшені в порівнянні з 27/28 роком у такому розмірі:

28/29 — на 1845 крб., 29/30 — на 4967 крб., 30/31 — на 8400 крб.; 31/32 — на 11 714 крб., 32/33 — на 15 440 крб." [1, с. 93].

Вочевидь, що обсяг коштів, запланованих на придбання нових книг, стабільно збільшувався із року в рік.

У 20-ті роки ХХ століття в періодиці з'являються перші аналітичні матеріали, що стосуються роботи бібліотек. Так, журнал "Радянська школа" у 1927 році надрукував статтю, що висвітлює "культурно-освітній і виховний вплив на широкі маси трудящих" радянської бібліотеки. А. Семенов, яка на той час працювала директором Луганської центральної

бібліотеки, вивчала питання щодо читацьких інтересів за матеріалами Луганської центральної та Ровеньківської районної бібліотек за період з I.X.1926 до I.IV.1927 року. Результати роботи цих установ були не тільки показові, а й близькі, що дало змогу вибудувати аналіз за узагальненими даними [9]. Автор статті "До питання читацьких інтересів" А. Семенов підкреслює, що для правильної організації бібліотечної роботи недостатньо засвоїти тільки техніку видачі книг, необхідно знати і саму книгу, і її автора, і, звичайно ж, читача, його інтереси, потреби, запити. Планове систематичне вивчення читацьких інтересів у Центральній бібліотеці, спрямоване на виявлення загальних читацьких уподобань та зацікавлень окремих груп, проводилося за матеріалами книжкових формулярів, книги відгуків читачів і щоденника бібліотекаря. Розподіл книг за відділами подано в такій класифікації:

- 0 — загальний відділ;
- 1 — філософія;
- 2 — релігія;
- 3 — суспільні науки;
- 4 — мовознавство;
- 5 — точні науки;
- 6 — прикладні знання;
- 7 — мистецтво;
- 8 — історія і критика літератури;
- 9 — історія;
- 9.1 — географія і подорожі.

Відсоток прочитаних книг за відділами у співвідношенні із загальною їхньою кількістю за зазначений період подано у табл. 1:

Таблиця 1

Співвідношення прочитаних книг

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	9.1	Белетр.	Укр. л.	Євр. л.
4%	1%	1%	5,6%	0,1%	3,4%	7,4%	2%	1,5%	4,1%	1%	63,2%	1,8%	3,9%

Як свідчать наведені дані, перше місце займає белетристика — майже дві з трьох книг. Автор статті відзначає зростання інтересу до російської художньої літератури, називає книги, які користувалися найбільшим попитом у робітників: "Цемент" Ф. Гладкова, "Розгром" О. Фадеева, "Залізний потік" і "Зі звірами" О. Серафимовича, "Чапаєв" і "Заколот" Д. Фурманова, всі книги О. Новикова-Прибоя, "Тижень" і "Комісари" О. Лебединського, "Андрій Кожухов" і "Будиночок на Волзі" С. Степняка-Кравчинського, "Ташкент — місто хлібне" і "Гуси-лебеди" О. Неверова. Названі твори "популярні": найбільше читається М. Горький ("Мати"), "Мої університети", "Справа Артамонових", "Коновалов"; наступний — В. Вересаєв ("У глухому куті", "Вибрані оповідання", "Два кінця"); далі відзначений Войтоловський ("Похідні записки"). Як серед дорослих читачів-робітників, так і серед учнів зростає інтерес до творчості російських класиків, виражений у такій послідовності: І. Гончаров, М. Гоголь, І. Тургенєв, Ф. Достоевський, Л. Толстой, А. Чехов.

Серед авторів української белетристики лідирує Б. Грінченко, далі в порядку зниження попиту названо письменників О. Вишню, В. Винниченка, М. Коцюбинського, Т. Шевченка, Марка Вовчка, Лесю Українку. Проаналізовано також інтерес до перекладної літератури, найпопулярнішими виявилися зарубіжні письменники Л. Сінклер, Дж. Кервуд,

Дж. Лондон, Е. Золя, В. Гюго, Б. Келлерман. Аналізуючи слабкий інтерес читачів до української літератури, А. Семенов відзначає факт непопулярності української мови. Наприклад, "Під тихими вербами" Б. Грінченка українською мовою читають тільки учні, а в перекладі російською мовою — всі читачі. А. Семенов дає оцінку читацьким інтересам, порівнюючи літературу, яку вимагають відвідувачі, в аспекті її співзвучності сучасності та програмним вимогам шкіл. Непопулярність зарубіжної белетристики, наприклад, А. Семенов пояснює тим, що вона незрозуміла робітникам, тому й попит на неї невисокий.

Наступні цифрові показники — за відділом № 6 (прикладні знання): 7,4% — це книжки переважно з техніки, робітники читають їх для оволодіння певною технічною спеціальністю або удосконалення вже наявних ремісничих навичок.

Читацькі інтереси підлітків 12—16 років вивчалися за період з 1 грудня 1926 до 1 липня 1927 року. Було досліджено 508 формулярів (294 — хлопчиків та 214 — дівчаток), а також щоденники бібліотекарів, які працювали на видачі. Проаналізовано 14 337 прочитаних підлітками книг. Результати цього аналізу наведено в таблиці процентного співвідношення прочитаних книг до їхньої загальної кількості за відділами.

Таблиця 2

Аналіз читацьких інтересів підлітків

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	9.1	Белетр.
Хлопчики	1%	—	—	1,7%	—	5,6%	1,5%	2,4%	—	0,5%	9,3%	78%
Дівчатка	—	—	—	0,6%	—	1,5%	—	1,8%	—	—	3,6%	92,5%

Таблиця ілюструє величезний попит на белетристику, в щоденниках бібліотекарів на першому місці стоять книги з географії, про подорожі М. Карінцева, Піменова, Лебедева, М. Миклухо-Макляя та ін. Відзначено високий читацький інтерес до серії "Цікаві науки" з астрономії, хімії, фізики, ботаніки та ін. Серед найпопулярніших авторів названо А. Брема, Я. Перельмана, Нікольського, Нечаєва, М. Рубакіна, В. Рюміна.

З відділу мистецтв (7) найзатребуванішими були книги про спорт, фізкультуру, кіносправу, а з відділу суспільних знань (3) бралися переважно підручники з економічних та політичних питань.

Зафіксована цікава статистика відділу белетристики щодо прочитання книг різних авторів. Найчитабельнішими були такі російські письменники: С. Ауслендер — 421 примірник книг, М. Богданов — 405, С. Григор'єв — 385, Г. Белих, Л. Пантелєєв — 309, О. Свірський — 301, О. Новиков-Прибой — 175, О. Кожевников — 113, О. Неверов — 101, В. Демидов — 98; іноземні письменники: Ж. Верн — 486, Дж. Лондон — 373, М. Твен — 358, Б. Келлерман — 221, Л. Сінклер — 205, Дж. Кервуд — 154, Е. Золя — 105. Цікаво зазначити, що читачів цікавили всі наявні у бібліотеці книги Ж. Верна; Дж. Лондона — "Біле ікло", "Син вовка", "Застрайкував"; М. Твена — "Пригоди Тома Соєра", "Пригода Гекльберрі Фінна".

Читачам було видано книг російських класиків: 325 — І. Гончарова, 319 — М. Гоголя, 301 — І. Тургенєва, 221 — Л. Толстого, 217 — О. Пушкіна, 214 — М. Лермонтова; українських класиків: І. Франка — 179, Б. Грінченка — 151, С. Васильченка — 132, Т. Шевченка — 129.

Автор статті наводить також загальну статистику читання підлітками белетристики: російської читалось 55% (у тому числі 24% класиків), перекладної — 28%, української — 17%. Але здебільшого популярність російської та української класики зумовлена навчальними шкільними програмами, і Центральна бібліотека виступала незамінним помічником шкільних книгозбірень в організації навчально-виховного процесу. За результатами аналізу автор робить висновки: "З усього наведеного вище короткого матеріалу, що характеризує читацькі інтереси, важко, звичайно, зробити які-небудь категоричні висновки. Роботу в цьому напрямку тільки ще розпочато, і основна проблема, яка стоїть перед бібліотеками на найближчий час — це з'ясування того, в бік якого відділу направляються читацькі інтереси (в першу чергу робітників і селян) і чим вони обумовлюються.

На підставі даного матеріалу можна тільки з деяким ступенем вірогідності встановити наступні положення:

1. Післяреволюційна російська белетристика з прочитання стоїть на першому місці. Інтерес до класиків помітно зростає.

2. Для задоволення запитів підлітків на книжковому ринку немає ще достатньої кількості відповідної літератури, внаслідок чого ці запити нерідко бувають спрямовані в бік старої авантюрної і пригодницької літератури.

3. За громадськими знаннями дуже поширена література злободеного характеру, з використанням основних творів в якості навчального матеріалу і для практичної роботи.

4. Літературу українською мовою читають мало і здебільшого те, що потрібно в школах.

5. Інтерес читача, крім усього іншого (вік, стать тощо), визначається характером тієї роботи, яку він щодня виконує (професією), хоча це і не завжди по відношенню до всіх читацьких груп однаково вірно" [9, с. 67].

Як бачимо, А. Семененко поряд з аналітичним матеріалом намагається дати ще й методичні вказівки щодо органі-

зації роботи у відділах, урахування читацьких інтересів, визначає професійні уміння бібліотекаря.

ЦОБ була методичним центром не тільки для бібліотек Луганська, а й для всього Луганського округу. Низка документів свідчить про її постійну взаємодію з книгозбірнями при сільських клубах. Директивні документи підкреслюють провідну роль ЦОБ в орієнтації бібліотечного обслуговування населення, підготовці бібліотечних працівників.

У "Плані роботи політичної освіти на січень—червень 1930 р." у розділі "Бібліотечна робота" подано такі методичні вказівки:

"1. Налагодити обслуговування бібліотекою цінних груп населення (робітників, батраків, бідняків та середняків), виділивши їм спеціальні книжкові фонди (кращі книжки та ін.).

2. Остаточо оформити книгоношество методом соціального змагання (за краще обслуговування колгоспів).

3. Очистити книжковий баласт.

4. Відкрити при райбібліотеках книжкові полиці продаж (дати відповідну літературу).

5. Керівництво та обслуговування сільських бібліотек — через виклик та практичну роботу в Ц.Б." [3, с. 14].

У 30-х роках діяльність бібліотеки все більше розширюється та урізноманітнюється, а у 1936 році їй присвоєно ім'я Олексія Максимовича Горького. Зі створенням Ворошиловградської (нині Луганської) області як адміністративної одиниці у 1938 році книгозбірня отримує статус обласної. Значно поповнюється її книжковий фонд, який до кінця 30-х років уже становив близько 125 тисяч примірників, а кількість читачів нараховувала майже 7000 чоловік.

На жаль, мирне життя луганчан було порушене німецькою навалою в червні 1941 року. Гітлерівські окупанти зруйнували бібліотечні приміщення, знищили книжковий фонд. Значну кількість видань було вивезено до Німеччини, частину розграбовано.

Після визволення області від німецько-фашистських загартників бібліотеку створюють наново. 8 березня 1943 року відновлює свою діяльність читальний зал. У річному звіті Ворошиловградської обласної бібліотеки за 1944 рік зазначено, що її працівники збирали літературу з покинутих будинків, серед мешканців міста. Завдяки їхньому старанню лише за листопад і грудень 1944 року було зібрано 580 примірників книг. І бібліотека щиро віддячила своїм прихильникам! Незважаючи на недостатню кількість необхідної інформації за запитами читачів було підготовлено та проведено за рік 19 лекцій, які прослухали 1732 особи, зафіксовано навіть кількість запитань від слухачів — 265.

Тематика лекцій була дуже різноманітною, серед інших тем були й такі: "Нескорені" Б. Горбатова", "Т. Г. Шевченко — поет-революціонер", "Життя та творчість Чехова", "Радянська література в роки Вітчизняної війни", "65 років від дня народження Й. В. Сталіна", "Чернишевський — визначний російський демократ", "Крилов І. А. — визначний байкар", "Економічний стан СРСР і міжнародна політика".

Розуміючи значення впливу наочності, бібліотекарі вготували за рік 213 видів наочної агітації: фотомонтажі, бібліотечні плакати, рекомендаційні та списки нової літератури тощо. Особливо популярністю користувалися фотомонтажі за темами: "Російські письменники XVIII століття: Ломоносов, Державін, Фонвізін, Радищев", "Бойовий шлях Радянської Армії", "Відродимо рідний Донбас".

Активно працював бібліограф, котрий видав 1093 усні і 263 письмові довідки, з них на літературні теми — 300, історичні — 143, виробничо-технічні — 62, науково-популярні — 92. З метою заохочення відвідувачів до читальні було організовано 42 виставки, складено 12 тематичних карток. Вже з початку 1944 року централізованим порядком почала надходити література, до кінця року отримано 26 402 примірники видань, з них книг і брошур основного фонду — 17 364.

Досить продуктивно було організовано методичну роботу. Провідні бібліотекарі обласної бібліотеки провели 93 консультації та надали методичні рекомендації колегам Ново-Псковської, Ново-Айдарської, Ровеньківської, Краснодонської районних бібліотек, бібліотекам Артемівського району, Ворошиловградського училища, дитячому відділу обласної бібліотеки та ін. Відроджувалась така форма роботи, як пересувна бібліотека, за 1944 рік 34 пересувки отримали 558 книг. До чотирьох бібліотек надіслані книжки за програмою "На допомогу бібліотекам".

Не залишилися без уваги й найменші читачі. Дитячий відділ обласної бібліотеки відвідали більше шести тисяч школярів, для яких було організовано 19 виставок за темами: "Подвиги Радянської Армії", "Готуйся до весни", "Допомога дітям у відродженні міста", "За рідну Україну в фашистському пеклі", "Діти-партизани", "Олексій Максимович Горький", "Три роки Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу", "Відгадай, з якої це казки", "Російські богатири", "Військово-Морський флот СРСР", "В. П. Чкалов" та ін. Цікавими були тематичні бесіди з дітьми за темами: "Допомога дітям фронту", "Робота собак на фронті", "Про життя та діяльність С. М. Кірова" та ін. Але найпопулярнішими у найменших читачів були голосні читки за матеріалами "Мурзилки", "Пионера", "Пионерської правди", "Юного ленинця".

За звітною статистикою, читальню обласної бібліотеки у 1944 році відвідали понад 33 тисячі читачів, їм було видано майже 63 тисячі примірників. Це були доволі високі показники, враховуючи, що Велика Вітчизняна війна ще не закінчилась і тривали лихоліття [7].

1945-й в історії обласної бібліотеки став роком чи не найактивнішої діяльності. Її фахівці засобами друкованого слова мобілізували мешканців області на виконання поста-

нов та заходів партії й уряду з відновлення народного господарства й культури; сприяли підвищенню ідейно-політичного та культурного рівня трудящих шляхом пропаганди відповідної літератури.

На той час у бібліотеці працювало 24 особи (дві вакансії були вільними) під керівництвом директора Н. Афончикової. У звіті відзначено кращих співробітників року (далі — мовою оригіналу): "Лучшие работники библиотеки — Афончикова Н. Ф., Конохова В. П., Болтенко К. П., Новакович А. А., Колодеева М. А., Полякова А. Я., Бровина Л. Я." [8, с. 1].

Уже у 1945 році в структурі бібліотеки функціонували читальний зал, абонемент, відділ опрацювання і комплектування, методичний кабінет з сектором бібліографії, відділ МБА, спецфонд, пересувний фонд.

Було продовжено формування книжкового фонду: за 1945 рік він збільшився на 13 294 примірники книг і брошур, і станом на 1 січня 1946 року загальний книжковий фонд нараховував 49 525 примірників, з них 45 412 — книг і 4113 — брошур. Джерелом його поповнення стали міський, кийський, московський бібліотечні колектори.

Але, як свідчить звіт бібліотеки, у достатній кількості була лише література промислово-технічного спрямування. Обмаль книг було у відділі класиків марксизму-ленінізму, обмеженою кількістю представлені твори класичної російської та світової літератури, а української класики — тільки окремими творами М. Коцюбинського та І. Франка. Та все ж луганчани поділились своїм фондом: до книгозбірень області було надіслано 15 059 книг, до бібліотек Західної України — 4000, для обслуговування 17 бібліотек-пересувок — 6500. Цікавою є статистика з обслуговування читачів, вона наведена у порівнянні з 1944 роком (табл. 3).

Таблиця 3

Обслуговування читачів

Ч. ч.	Назва відділів	Кількість читачів	Кількість відвідувань	Кількість читачів	Кількість відвідувань
		1944	1945	1944	1945
1	Абонемент	3 740	5 016	33 068	79 838
2	Читальний зал	1 682	2 750	49 404	78 701
3	Дитячий відділ	1 516	1 700	10 059	37 637
	Усього	6 938	9 466	92 531	196 176

Як видно з таблиці, динаміка обслуговування стрімко зросла, що є результатом активної роботи працівників обласної бібліотеки. За 1945 рік вони провели велику кількість заходів, серед яких — 55 книжкових виставок, 30 лекцій та художніх читок (читань), фотомонтажі, бібліотечні плакати, бібліотечні календарі, тематичні картотеки, рекомендаційні списки та ін. Звичайно, в усіх формах роботи переважала військово-патріотична тематика. Дуже популярними були лекції та художні читки, наведемо хоча б деякі теми: "Художнє читання твору О. Грибоедова "Горе от ума"; "Художнє читання поета Упеніка "Звичайний рейс"; "Художнє читання віршів поетами Упеніком, Байдебурою, Беспощадним"; "Нескорені" Б. Горбатова"; "Радянські жінки у дні Вітчизняної війни"; "Війна на Тихому океані"; "Образ офіцера в радянській літературі"; "Горький — полум'яний патріот і боєць проти фашизму"; "Літературний диспут за твором В. Василевської "Просто любов".

Окремі завдання були у працівників методичного кабінету — це насамперед організація та зміцнення мережі масових бібліотек в ідейно-політичній і науково-освітній роботі серед читачів. За 1945 рік працівниками методичного відділу надано 110 консультацій з питань бібліотечної техніки, проведено 4 методичні наради в районах, зроблено 24 виїзди та проконтрольовано діяльність 28 бібліотек області. Справ-

жнім святом ставало відкриття нових бібліотек. Разом із представниками місцевої влади було відкрито 2 нові книгозбірні у селі Кабичено Марківського району та районну в місті Краснодоні. Ці події були знаковими в культурному житті краю: вони символізували перемогу мирного життя!

Активно працював і дитячий відділ. У звіті роботи за 1945 рік зазначено (далі — мовою оригіналу): "Вся работа библиотеки в 1945 г. заключалась в том, чтобы юные читатели учились, набирались знаний, прививали любовь к Родине, чтобы юные читатели воспитывали в себе чувства патриотического долга перед Родиной и в нужную минуту без колебания встали на защиту её интересов. Внимание детей было направлено на героев, которые отдали свои жизни на защиту Родины. Лучшие произведения художественной литературы, созданные в дни Отечественной войны, произведения классической мировой литературы и советских писателей были доведены до каждого юного читателя через самостоятельное чтение, громкие читки, беседы, плакаты и другие формы библиотечной работы" [8, с. 13].

Кількість читачів-дітей за рік становила за абонементом 1200 осіб, у читальні — 500, відвідали абонементний відділ — 21 524, читальню — 16 113. Книговидача за абонементом склала 41 883 книги, у читальні — 10 734. Для дітей було організовано 19 виставок до "червоних" дат кален-

даря, на яких представлено 241 джерело, ілюстрації, цитати; проведено 16 бесід та 20 голосних читок, оформлено плакати, фотомонтажі, стіннівки та проведено радіовиступи. Голосні читки різних казок прослухали 657 дітей. Улюбленим заходом для них були святкові ранки: "27-ма річниця Червоної Армії", "75 років від дня народження В. І. Леніна", "Ранок Перемоги" та ін. На кожному такому заході юним читачам дарували "книжки-малюки". За рік на цих святах побувало 215 школярів. Але вони не лише відпочивали, їх привчали до бережливого ставлення до книги, діти спільно з дорослими опрацювали 600 примірників.

Таким чином, від започаткування і упродовж наступних, найтяжчих, етапів свого розвитку Луганська обласна універсальна наукова бібліотека імені О. М. Горького була міцним підґрунтям в організації діяльності бібліотечної мережі Луганщини. Її історія невід'ємно пов'язана з культурою нашого краю, його грандіозних перетворень, дбайливо збережених в літописних джерелах.

Нині ЛОУНБ імені О. М. Горького — провідний східноукраїнський культурний, науково-освітній, інформаційний центр з найсучаснішим технологічним обладнанням. Загальний книжковий фонд закладу на 1 січня 2012 року становив 1 009 710 примірників видань. Бібліотека взаємодіє з науковими, освітніми, державними й громадськими установами. Вона — організатор та активний учасник багатьох всеукраїнських і міжнародних форумів, інноваційних проєктів, має державні відзнаки за високі професійні показники. Але про це — наші наступні сторінки з історії невмирущого джерела під назвою "БІБЛІОТЕКА".

Список використаної літератури

1. Державний архів Луганської області. — Р. 401, оп. 1, спр. 126.
2. Державний архів Луганської області. — Р. 401, оп. 1, спр. 129.
3. Державний архів Луганської області. — Р. 401, оп. 1, спр. 511.
4. Державний архів Луганської області. — Р. 401, оп. 1, спр. 540.
5. Державний архів Луганської області. — Р. 401, оп. 1, спр. 576.
6. Державний архів Луганської області. — Р. 401, оп. 1, спр. 619.
7. Державний архів Луганської області. — Р-2730, оп.1, спр. 5.
8. Державний архів Луганської області. — Р-2730, оп.1, спр. 6.
9. Семененко А. До питання читацьких інтересів / А. Семененко // Радянська школа. — 1927. — № 12. — С. 62—67.
10. Сорокіна Л. М. Шлях крізь століття : (з історії держ. бібліотек Луганщини) / Л. М. Сорокіна. — Луганськ : Книжковий світ, 2002. — 24 с.

В статье освещён исторический путь Луганской областной универсальной научной библиотеки имени А. М. Горького с момента зарождения, в тяжёлые годы гражданской и Великой Отечественной войн, первых пятилеток; определена её роль в формировании библиотечной сети и культурологического пространства Луганщины.

The article highlights the historical way of Luhansk Maxim Gorky regional scientific library since the birth and severe periods of civil war, the first five-year plan and the Great Patriotic War, the role in the library network development and in the cultural space of Luhansk was defined.

Надійшла в редакцію 27 лютого 2013 року